

Edyta Masierek, Magdalena Siwirska

*Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych,
Instytut Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej
e-mail: edyta.masierek@op.pl, magdalena_siwirska@o2.pl*

Rewitalizacja jako praktyczny profil kształcenia w ramach kierunku „gospodarka przestrzenna”

Zarys treści: Procesy rewitalizacji w polskich miastach stanowią od wielu lat ogromne wyzwanie, zarówno w fazie przygotowawczej, jak i planistycznej i wdrożeniowej, a efektywne zarządzanie nimi sprawia wielu samorządom dużą trudność. Obecnie obowiązujące dokumenty strategiczne dotyczące rewitalizacji, jak: „Krajowa Polityka Miejska”, wytyczne dotyczące rewitalizacji na szczeblu ministerialnym oraz regionalnym dla okresu programowania 2014–2020 oraz przyjęta w 2015 r. ustawa o rewitalizacji wskazują wyraźne kierunki rozwoju tych procesów w Polsce. Bardzo ważne jest zatem, aby przygotować wykwalifikowaną kadrę w tym zakresie, która z jednej strony rozumie problematykę miejską, zasady gospodarki przestrzennej, problemy związane z degradacją miast, z drugiej zaś zna uwarunkowania prawne, instytucjonalne, organizacyjne i finansowe rewitalizacji oraz jest „wyczulona” na aspekty społeczne. Rozumie ideę partycypacji społecznej we współzarządzaniu obszarami oraz zna metody, narzędzia jej skutecznego uruchamiania, tak aby można było faktycznie współbudować i współrealizować różne przedsięwzięcia i projekty wraz z mieszkańcami.

Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na potencjał i potrzeby wynikające z praktyki rewitalizacyjnej jako aktualnie ważnego elementu kształcenia w ramach gospodarki przestrzennej. Autorki próbują nakreślić przydatny w praktyce rewitalizacyjnej profil absolwenta gospodarki przestrzennej oraz wskazać zakres wiedzy i umiejętności, jaki powinien posiadać podczas procesu kształcenia, a także jakie metody nauczania warto w tym przypadku wybrać.

Słowa kluczowe: rewitalizacja, gospodarka przestrzenna, program rewitalizacji, metody nauczania

Miejsce rewitalizacji w gospodarce przestrzennej i jej uwarunkowania legislacyjne

Gospodarka przestrzenna powstała w oparciu o różne podejścia, tradycje i nurty badawcze. Za początek tej nauki uznaje się okres, w którym zaczęto doceniać rolę przestrzeni w gospodarce – zwracając uwagę na odległość, wartość ziemi i koszty

transportu. Najpierw była ona zatem oparta na podejściu urbanistycznym i ekonomicznym. Zmianę nastąpiły w okresie powojennym, który odznaczył się dobrą koniunkturą gospodarczą, wzrostem liczby ludności, zwiększeniem antropopresji na środowisko przyrodnicze oraz rozwojem transportu samochodowego, co w konsekwencji spowodowało wiele problemów społecznych i środowiskowych. Niemożliwe stało się rozwiązywanie tych problemów w oparciu tylko o dwa wcześniej wymienione filary. Do badań włączono wówczas inne dziedziny; takie jak: geografia, ekonomia miast i regionów, zarządzanie, demografia, socjologia, ekologia, statystyka oraz geodezja i kartografia. Dzięki podejmowaniu zagadnień będących na styku różnych dziedzin gospodarka przestrzenna stała się nauką interdyscyplinarną.

Gospodarka przestrzenna jest stosunkowo młodą dziedziną nauki, która ulega ciągłym przeobrażeniom. Domański (2006, s. 18) w swojej książce podaje dzieje głównych przesłanek, na których powinien być oparty nowy paradygmat:

- „różnicowanie przestrzeni;
- konieczność ochrony środowiska i zachowania go dla przyszłych pokoleń;
- podmiotowość człowieka, jakość życia i znaczenie czynników społecznych w gospodarce przestrzennej;
- dynamika i ewolucja systemów przestrzenno-gospodarczych;
- relacje deterministyczne i stochastyczne;
- zmiany ciągłe i nieciągłe;
- dyfuzja innowacji;
- cele pozaekonomiczne, konflikty między uczestnikami gospodarki przestrzennej i jej podmiotami oraz jedynymi i drugimi;
- system wartości społeczeństwa, w tym etyka ekologiczna i ekonomiczna;
- polityka przestrzenna”.

Należy zauważyć, że problematyka rewitalizacji wpisuje się we wcześniej przytoczone przesłanki. Przede wszystkim jest elementem polityki przestrzennej. Choć pojęcie rewitalizacji często mylone jest z definicjami z zakresu działań budowlanych, modernizacyjnych lub remontowych budynków – określają one węższy zakres prac w stosunku do rewitalizacji. Odnowa miast nie skupia się bowiem tylko na aspekcie estetycznym budynków, ale także społecznym i gospodarczym zdegradowanego obszaru (Lorens 2009).

W literaturze przedmiotu występuje wiele definicji rewitalizacji, których autorami są urbaniści, socjologowie, geografowie, a także ekonomiści. W zależności od dziedziny naukowej można zauważyć silniejsze akcentowanie walorów społecznych, przestrzennych lub ekonomicznych. W definicji Markowskiego podkreślone zostały przede wszystkim aspekty społeczny i ekonomiczny. Zwraca on uwagę, że „podejmując się polityki rewitalizacyjnej obszarów problemowych w miastach, należy sobie zdawać sprawę ze związków, jakie tutaj zachodzą pomiędzy generowaniem wartości ziemi, jej ceną, rentą, efektami zewnętrznymi a systemem podatków od wartości nieruchomości (...). Pojawienie się korzyści zewnętrznych na przekształconym obszarze jest możliwe tylko przy dużej skali tych przekształceń. Przekształcenie tkanki miejskiej jest bowiem czasochłonne, a korzyści ujawniają się tylko w długim okresie. Zatem indywidualne, nieskoordynowane w czasie

inwestycje nie są w stanie przywrócić możliwości generowania wysokiej renty na danym terenie” (Markowski 2003, s. 128). Z definicji wynika, że koncentracja działań i środków finansowych na jednym obszarze da efektywniejsze wyniki niż ich dekoncentracja. Dodatkowo wygenerowanie wysokiej renty gruntowej na danym terenie może uruchomić proces „efektu kuli śniegowej”, czyli pozytywne oddziaływanie procesów rewitalizacji na obszary sąsiednie.

Podejście przestrzenno-funkcjonalne przedstawił Kaczmarek (2001), „autorka zauważyła, iż celem tego procesu jest wyposażenie obszaru w nową funkcję, odmienne od poprzednich, w wyniku zaplanowanych i skoordynowanych działań interwencyjnych i naprawczych, dzięki którym istnieje możliwość wprowadzenia nowych funkcji” (cyt. za: Moterski 2010, s. 128).

Powstały również definicje, które silnie akcentują związek dziedzictwa kulturowego z procesami rewitalizacji. Jednym z pierwszych autorów podejmujących tę problematykę był Zuziak, który zauważył, że „czynnik kulturowy odgrywa rolę decydującą w procesach rewitalizacji, a dziedzictwo kulturowe staje się istotnym potencjałem rozwojowym obszarów metropolitalnych. Kwestią zasadniczą jest w tym przypadku sztuka interpretacji tożsamości przestrzeni kulturowej, co wiąże się ze wzrastającym znaczeniem metod i technik marketingu w procesach rewitalizacji” (cyt. za: Stangel 2009, s. 44). Rozważania Zuziaka kontynuuje Stangel, który w swojej książce „Odnowa miast w społeczeństwie informacyjnym” podkreślił, że z jednej strony kultura wykorzystuje istniejący potencjał, z drugiej zaś wykorzystywana jest do tworzenia nowej tożsamości miejsc.

W literaturze przedmiotu zostały podjęte próby stworzenia kompleksowej definicji rewitalizacji. Siemiński i Topczewska (2009, s. 25) za taką definicję uznali przyjętą w ZPORR, która opisuje rewitalizację jako „kompleksowe, zintegrowane, kilkuletnie, lokalne programy inicjowane przez samorząd terytorialny (głównie gminny) dla realizacji działań: technicznych, gospodarczych i społecznych – przy uwzględnieniu zasad: spójności terytorialnej i ochrony środowiska naturalnego – na zróżnicowanych obszarach, takich jak: zdegradowane dzielnice miast lub obszary poprzemysłowe i powojkowe”. Autorzy podkreślili, że procesy te powinny być skoncentrowane na obszarach kryzysowych i polegać na wieloaspektowości działań. Wojnarowska (2011a, s. 16) podała definicję, w której „rewitalizacja jest długofalowym i wielopłaszczyznowym procesem integrującym działania naprawcze w sferze przestrzennej, społecznej i gospodarczej, adresowanym do zdegradowanych terenów miejskich, które utraciły zdolność samoregeneracji, prowadzonym w celu ponownego włączenia tych obszarów w funkcjonowanie organizmu miejskiego”.

Rewitalizację od innych działań w zakresie planowania przestrzennego odróżnia fakt, że prowadzona jest na terenach zurbanizowanych. Obszary te z reguły są zdegradowane, a ich odnowa kierowana jest przede wszystkim do społeczeństwa. Odnowa miast prowadzona jest za pomocą projektów sektora publicznego dla lokalnych społeczności (Podręcznik rewitalizacji... 2003). Inwestorzy pomimo wielu zasobów w śródmieściach miast wybierają jednak tereny wolne (*green fields*). Władze lokalne powinny prowadzić świadomą politykę, aby inwestorzy chętniej wybierali do swoich działalności obszary już zagospodarowane. Aktywne włącze-

nie się potencjalnych inwestorów przyczyni się do szybszego i sprawniejszego przeprowadzania procesu rewitalizacji.

Warto zaznaczyć, że organizatorami działań rewitalizacyjnych są władze samorządowe. Adresatami ich są przede wszystkim mieszkańcy, ale również przedsiębiorcy, właściciele nieruchomości, organizacje społeczne, inwestorzy i potencjalni nowi użytkownicy (Wojnarowska 2011a).

Proces rewitalizacji wymaga postawienia celów, jakie chce się osiągnąć. Oczywiście każde takie przedsięwzięcie ma inne cele szczegółowe, wynika to ze specyfiki danego obszaru oraz czasu, w którym rewitalizacja jest przeprowadzana. Pomimo wielu różnic można wymienić pięć celów głównych rewitalizacji:

- urbanistyczno-architektoniczne – odnoszą się do remontów i modernizacji zespołów mieszkaniowych, przemysłowych oraz ochrony zabytków;
- techniczne – wiążą się z poprawą infrastruktury technicznej i drogowej;
- społeczne – zadaniem jest zatrzymanie negatywnych tendencji w danej grupie społecznej, takich jak: wykluczenie, patologie, a także poprawienie stanu bezpieczeństwa;
- ekonomiczne – wiążą się z ożywieniem gospodarczym oraz wprowadzeniem nowych przedsiębiorców;
- środowiskowe – poprawa stanu środowiska naturalnego, zmniejszenie emisji zanieczyszczeń.

Wymienione wyżej cele są komplementarne, jedno działanie wpływa na inne aspekty rewitalizacji (Lorens 2009).

Oprócz tych celów należy pamiętać, że rewitalizacja ma wprowadzać długotrwałe zmiany, które poprawią ogólną kondycję obszaru. Jest to proces dynamiczny i wieloletni, a jego efektem ma być zdolność obszaru objętego programem do samoregeneracji. Dzięki temu można uniknąć naprzemiennych okresów ożywienia i degradacji, a obszar taki może pozytywnie oddziaływać na sąsiedztwo (Wojnarowska 2011a).

Kompleksowy charakter rewitalizacji wiąże się z podjęciem zadań na różnych polach. Odnowa miast potrzebuje działań interdyscyplinarnych, wielowątkowych. Lorens (2009) wyróżnia trzy obszary tych działań:

- planistyczno-projektowy – wiąże się z tworzeniem planów i opracowań strategicznych;
- organizacyjno-finansowy – zapewnienie funduszy na działania rewitalizacyjne;
- promocyjno-informacyjny – odnosi się do współpracy ze społecznością lokalną.

Powodzenie rewitalizacji zależy od realizacji wymienionych wyżej działań. Pominięcie jednego z nich może zaważyć o tym, że proces ten nie powiedzie się. Większość miast w Polsce boryka się dziś z problemem degradacji różnych obszarów, która wynika głównie z koncentracji na nich negatywnych zjawisk społeczno-ekonomicznych, takich jak: bezrobocie, ubóstwo, patologie, bieda i jej dziedziczenie, oraz niekorzystnych zmian przestrzennych i środowiskowych (Krajowa Polityka Miejska 2015). Stąd też tak istotne jest budowanie w ramach kierunku „gospodarka przestrzenna” wśród studentów świadomości dużej wagi tych procesów dla naszych miast i przygotowywania ich do pracy w tym zakresie.

Prowadzenie skomplikowanych, interdyscyplinarnych, kapitałochłonnych i długofalowych procesów rewitalizacji wymaga nie tylko właściwego przygotowania do tego absolwentów, ale także odpowiednio skonstruowanego instrumentarium finansowego, organizacyjnego i prawnego, które pomoże skutecznie je wdrażać. Problem z brakami legislacyjnymi zauważano w Polsce już na początku lat 90. XX w. Stąd podejmowano kilkakrotnie próby stworzenia ustawy dotyczącej rewitalizacji (tab. 1).

Ostatnie inicjatywy dotyczące projektów ustawy o rewitalizacji podjęte zostały w 2006 r., a więc już po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Pierwsza z nich to oddolna, łódzka inicjatywa stworzenia założeń do projektu ustawy o rewitalizacji, które zaprezentowane zostały na posiedzeniu Unii Metropolii Polskich

Tabela 1. Próby tworzenia ustawy dotyczącej rewitalizacji przed 2015 r. i niektóre propozycje w nich zawarte

Rok	Założenia/projekty ustaw	Propozycje
1993	Projekt ustawy o rehabilitacji istniejących zasobów mieszkaniowych w ramach Programowych Operacji Rewitalizacji Enklaw Śródmiejskich	<ul style="list-style-type: none"> • Szczególne przepisy dotyczące najmu, finansowania i organizacji różnych działań na terenach wybranych przez daną gminę do przeprowadzenia tzw. Programowej Operacji Rewitalizacji Enklawy Śródmiejskiej.
1995	Założenia do ustawy o renowacji i modernizacji zabudowy miejskiej	<ul style="list-style-type: none"> • Mechanizmy prawne mające usprawnić i urealnić prowadzenie programu operacji (na terenach wyznaczonych do tego celu w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego). • Krajowy Fundusz Renowacji.
1997	Projekt ustawy o renowacji i modernizacji obszarów zabudowanych	<ul style="list-style-type: none"> • Wdrażanie programów operacji renowacyjnej odbywać się miało poprzez indywidualną inicjatywę oraz tzw. wspólnotę renowacyjną; • Gmina miała finansować inwestycje infrastrukturalne, zagospodarowanie przestrzeni publicznych, przygotowanie programu operacji renowacyjnej, działalność koordynatora operacji renowacyjnej oraz wywłaszczenia i wykupy na cele publiczne.
2000	Projekt ustawy o rewitalizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Zasady i tryb sporządzania, prowadzenia i finansowania rewitalizacji zarządzanej za pomocą programów i projektów rewitalizacji. • Pełnomocnik ds. rewitalizacji, towarzystwo odnowy. • Trzy poziomy dofinansowywania programów rewitalizacji: fundusze gminne, wojewódzkie i krajowy.
2002	Projekt Ustawy o programach rewitalizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Zasady opracowywania i treści programu rewitalizacji, jego zgodności z dokumentami strategicznymi gminy.
2006	Założenia do Projektu Ustawy o rewitalizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Konieczność wprowadzenia ułatwień i stymulacji procesów rewitalizacji w polskich miastach poprzez zaproponowanie ogólnych ram i narzędzi planowania, finansowania i zarządzania.
2006	Projekt ustawy o rewitalizacji oraz wspieraniu remontów i niektórych inwestycji budowlanych	<ul style="list-style-type: none"> • Silne połączenie rewitalizacji z polityką mieszkaniową.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Masierek (2013).

(Masierek 2013). Sygnalizowała ona potrzebę praktycznego wsparcia wdrażania i koordynowania programów rewitalizacji. Drugą nieudaną próbę legislacyjną podjął Urząd Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast, który twierdził, że efektywne działania rewitalizacyjne będą wówczas, gdy nastąpi regulacja prawna określająca obowiązujące standardy. Pojęcie rewitalizacji zdefiniowano wtedy „jako działanie ukierunkowane na rozwój społeczno-gospodarczy i podniesienie jakości życia społeczności lokalnych”. Stwierdzono potrzebę szczegółowego planowania tego procesu, szerokiej partycypacji społecznej i integracji działań wszystkich uczestników, wypracowanie modeli organizacji i zarządzania oraz sposobów finansowania (Wojnarowska 2011b). Ustawa zakładała, że gmina będzie podmiotem odpowiedzialnym za rewitalizację, zarazem miałaby mieć obowiązek sporządzania programu rewitalizacji i zarządzania tym procesem. Wymienione obowiązki miał spełniać pełnomocnik do spraw rewitalizacji, który byłby powoływany przez wójta/burmistrza/prezydenta lub w drodze konkursu (Topczewska 2005). Wsparcie finansowe miałyby być udzielane z krajowych środków publicznych, także z funduszu rewitalizacyjnego gminy i województwa oraz ze specjalnego kredytu. Główną przyczyną braku akceptacji tego projektu ustawy było założenie finansowania rewitalizacji z funduszy krajowych (Wojnarowska 2011b).

Dopiero w październiku 2015 r. została przyjęta ustawa o rewitalizacji, zatem pierwszy raz w Polsce także definicja rewitalizacji została uregulowana prawnie. W myśl art. 2 tej ustawy „rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji”. Następnie ustawa precyzuje, co należy rozumieć poprzez obszar zdegradowany – fragment terytorium gminy, który znajduje się w stanie kryzysowym z powodu koncentracji negatywnych zjawisk oraz obszar rewitalizacji – obszar, na którym prowadzone są procesy rewitalizacji. W szczególności zwraca ona uwagę na rzetelne przeprowadzenie prac diagnostycznych i prawidłowe wyznaczenie obszaru zdegradowanego, obszaru rewitalizacji oraz określenie występowania na nim koncentracji negatywnych zjawisk społecznych i równocześnie co najmniej jednego negatywnego zjawiska ze strefy: gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, środowiskowej, technicznej.

Gminnym programem rewitalizacji mogą zostać objęte wyjątkowo także tereny niezamieszkałe, np. przemysłowe lub powojenne, jeżeli występują na nich inne negatywne zjawiska. Jednak warunkiem niezbędnym jest wówczas stwierdzenie na wstępnym etapie rewitalizacji, że przyczynią się do niwelowania negatywnych zjawisk społecznych na obszarze objętym rewitalizacją (Ustawa o rewitalizacji – praktyczny komentarz).

Cały rozdział w ustawie poświęcony został także samej partycypacji społecznej, jej idei oraz sposobom i formom jej uruchamiania, podkreślano tutaj jednocześnie jej rangę. Kolejne części natomiast koncentrują się już na procedurze przyjmowania i zawartości gminnego programu rewitalizacji oraz możliwościach korzystania z proponowanych instrumentów. Ustawa przewiduje do końca 2023

r. okres przejściowy¹. Obecnie gminy mogą korzystać z ustawy i opracowywać gminne programy rewitalizacji, ale nie muszą. Zwykle decydują się na to te samorządy, które planują korzystać z narzędzi operacyjnych, jakie oferuje ustawodawca. Wiele miast korzysta z okresu przejściowego i opracowuje lokalne programy rewitalizacji zgodne z obowiązującymi krajowymi i regionalnymi wytycznymi dotyczącymi rewitalizacji dla okresu programowania 2014–2020. Nie zmienia to jednakże faktu, że samorządy muszą się zmierzyć z całkiem innym podejściem do rewitalizacji instytucji zarządzających środkami UE niż do tej pory i poddać ocenie jakościowej opracowany lokalny czy gminny program rewitalizacji, zanim na jego podstawie będą mogły pozyskiwać dostępne fundusze unijne.

Programowanie rewitalizacji w Polsce

Unia Europejska stopniowo od lat 90. XX w. podnosiła wagę rewitalizacji jako istotnego elementu polityk rozwoju lokalnego. Opracowano szereg programów i instrumentów celowo zaprojektowanych w taki sposób, aby uwzględniały one różne aspekty degradacji obszarów miejskich.

W latach 1990–2000 niektóre z polskich miast podejmowały się pierwszych działań rewitalizacyjnych. Wśród nich warto wspomnieć o Szczecinie, Sopocie, Lublinie, Dzierżonowie, Płocku czy Bielsku-Białej. Znany jest sopocki program dla wspólnot mieszkaniowych, oparty na dofinansowaniach prac remontowych z budżetu miasta, czy programy dla lokatorów mieszkań komunalnych „małych ulepszeń” oraz „nasz Dom” w Szczecinie. Ciekawymi rozwiązaniami były także: polityka wykupu i scalania zastosowana wokół płockiego rynku oraz działania integrujące mieszkańców w ramach prac podjętych przez gminę w dzielnicach Kośminek i Bronowice w Lublinie (Skalski 2006). Warunkiem rozwoju programów rewitalizacji było według K. Skalskiego „zaistnienie realnych powiązań pomiędzy polityką Unii Europejskiej, polityką mieszkaniową państwa, wolą samorządów w tym zakresie i ich umiejętnością zainteresowania partnera sektora prywatnego. Powiązań opartych na ugodzie co do wspólnego finansowania programów” (Skalski 2006, s. 15). Postulat ten pozostaje nadal aktualny, a wskazany warunek rozwoju niestety niespełniony. Poza uruchomieniem dofinansowania unijnego nie pojawiły się bowiem w Polsce żadne dodatkowe środki na wsparcie programów rewitalizacji, a sektor prywatny nadal jest niewystarczająco uruchamiany w tym zakresie.

Zainteresowanie rewitalizacją w Polsce wzrosło wraz z przystąpieniem do Unii Europejskiej. Rozpoczął się okres związany z wymogiem programowania tego procesu. Samorządy, które chciały skorzystać z dostępnych funduszy unijnych na projekty z zakresu rewitalizacji, musiały opracować i przyjąć lokalny program rewitalizacji. W praktyce miasta postrzegały wtedy głównie działania rewi-

¹ Do dnia 31 grudnia 2023 r. dopuszcza się realizację przedsięwzięć wynikających z programu zawierającego działania służące wyprowadzeniu obszaru zdegradowanego ze stanu kryzysowego, przyjmowanego uchwałą rady gminy, bez uchwalania gminnego programu rewitalizacji (art. 52 ust.1, ustawa o rewitalizacji 2015).

talizacyjne jako przedsięwzięcia infrastrukturalne, dlatego też w dokumentach, które tworzyły na liście projektów przeważały te związane z tzw. działaniami „twardymi”. Samorządy zlecały zwykle opracowywanie lokalnego programu rewitalizacji firmom zewnętrznym. Powodowało to niestety często słabą znajomość tego dokumentu w samym urzędzie i małą z nim identyfikację. Lokalny program rewitalizacji z założenia miał uruchomić świadome, długofalowe planowanie tego procesu w miastach. W praktyce jednak w wielu przypadkach stanowił jedynie dokument, który wypełniał, narzucane przez instytucje zarządzające środkami unijnymi, instrukcje. Przy pozyskiwaniu środków na projekty rewitalizacyjne był „odhaczany” przez urzędy marszałkowskie i traktowany jako spełnienie wymogu formalnego. Nikt nie sprawdzał jednak jego jakości i realności. Gminy podejmowały się w ramach lokalnych programów rewitalizacji głównie realizacji takich projektów, na które mogły pozyskać dofinansowanie z dostępnych funduszy unijnych. Miasta zdobywały doświadczenia zarówno w pozyskiwaniu, jak i rozliczaniu środków unijnych oraz wdrażały projekty rewitalizacyjne, korzystając na początku z niewielkich, jak na skalę potrzeb, środków ze Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (2004–2006), a następnie w większości z Regionalnych Programów Operacyjnych (2007–2013). To właśnie te dokumenty w dużej mierze kształtowały i wyznaczały kierunki rewitalizacyjne w Polsce w latach 2004–2013.

Obecnie samorządy zostały zmuszone poprzez przyjęte krajowe dokumenty strategiczne (w tym Krajową Politykę Miejską), wytyczne nowego okresu programowania 2014–2020 oraz ustawę o rewitalizacji z 2015 r. do kompletnej zmiany dotychczasowego myślenia o tych procesach, a także podejścia do opracowywania samych programów rewitalizacji. Aktualnie ważne jest, aby powstające w dokumentach zapisy m.in.:

- opierały się na rzetelnej diagnozie (badaniach ilościowych i jakościowych), na podstawie której możliwe jest faktyczne wyznaczenie obszarów zdegradowanych² i rewitalizacji³ w miastach;
- zawierały pogłębioną analizę obszaru rewitalizacji, na którym podejmować będziemy interwencję;
- wyznaczały nie tylko problemy, ale i potencjały obszaru rewitalizacji;
- budowały wizję obszaru rewitalizacji w długim okresie;
- planowały system zarządzania, monitoringu, finansowania programu rewitalizacji;

² „obszar zdegradowany – obszar, na którym zidentyfikowano stan kryzysowy. Dotyczy to najczęściej obszarów miejskich, ale także wiejskich. Obszar zdegradowany może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic pod warunkiem stwierdzenia sytuacji kryzysowej na każdym z podobszarów” (Ustawa 2015).

³ „obszar rewitalizacji – obszar obejmujący całość lub część obszaru zdegradowanego, cechującego się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, na którym, z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego, zamierza się prowadzić rewitalizację. Obszar rewitalizacji może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic, lecz nie może obejmować terenów większych niż 20% powierzchni gminy oraz zamieszkałych przez więcej niż 30% mieszkańców gminy” (Ustawa 2015).

- przedstawiały projekty zintegrowane odpowiadające faktycznie na występujące problemy w sferze społecznej, przestrzennej, gospodarczej i środowiskowej;
- proponowały lokalne instrumenty i mechanizmy rozwiązujące zidentyfikowane w diagnozie problemy;
- wyraźnie powodowały duże uspołecznienie procesu rewitalizacji oraz aktywne angażowanie interesariuszy tego procesu.

Niezwykle istotnym bowiem zagadnieniem i jednocześnie wyzwaniem stojącym przed miastami jest uruchomienie procesu faktycznej partycypacji społecznej, która ma towarzyszyć każdemu etapowi rewitalizacji. Zbudowanie kompleksowego systemu stałej współpracy z mieszkańcami oraz interesariuszami, który faktycznie pozwoli na aktywne włączenie ich w rewitalizację. Potrzeba czasu na budowanie wzajemnego zaufania, zmiany podejścia do dbania o wspólną przestrzeń oraz do nauczenia się wspólnego kreowania, decydowania i odpowiadania za ten proces w mieście. Dotyczy to zarówno mieszkańców, interesariuszy, jak i zarządzających miastem.

Dużym wyzwaniem jest także samo koordynowanie opracowywania i później wdrażania programu rewitalizacji oraz zarządzanie zwykle dość złożonymi projektami. Konieczne jest integrowanie działań prowadzonych przez urząd miasta oraz tych planowanych i realizowanych przez różnych partnerów przedsięwzięć rewitalizacyjnych (np. przedsiębiorców, organizacji pozarządowych, instytucji kultury, właścicieli prywatnych budynków, wspólnot mieszkaniowych). Kolejnym ważnym zagadnieniem są przekształcenia przestrzenne przy planowaniu rewitalizacji i docelowa ich koncepcja, do której realizacji będziemy dążyli. Jeśli mamy do czynienia np. z terenami przemysłowymi, często też aspekty środowiskowe wychodzą na plan pierwszy, a także możliwości adaptacyjne do nowych funkcji i wykorzystanie potencjału biznesowego. Inny nieodłączny temat związany z rewitalizacją to gospodarowanie nieruchomościami, polityka mieszkaniowa oraz instrumenty wsparcia w tym zakresie. Następnym ważnym wątkiem to finansowanie, w tym m.in.: budowanie montażu finansowego programu rewitalizacji, poszukiwanie możliwości wykorzystywania dostępnych środków i mechanizmów, uruchamianie formuły partnerstwa publiczno-prywatnego.

Rewitalizacja ze względu na swój interdyscyplinarny charakter wymaga w praktyce specjalistów z różnych dziedzin. Istotne jest zatem w kształceniu w tej dziedzinie, aby z jednej strony wskazać studentom konieczność holistycznego, kompleksowego i zintegrowanego spojrzenia na tę tematykę, z drugiej zaś umożliwić im rozwój i wybór specjalizacji, w której najlepiej będą mogli wykorzystać swoje umiejętności i osobiste predyspozycje.

Przydatny w praktyce rewitalizacyjnej absolwent gospodarki przestrzennej

Rozwój kierunku studiów „gospodarka przestrzenna” powinien wychodzić naprzeciw oczekiwaniom praktyki, w tym m.in.: samorządów, instytucji zarządzających środkami UE, firm konsultingowych, biur projektowych, które poszukują absolwentów do pracy w różnych zespołach związanych z rewitalizacją. W szczególności urzędy miejskie jako inicjatorzy i koordynatorzy procesów rewitalizacji potrzebują wysoko wyspecjalizowanej kadry, która nie tylko korzysta z wiedzy, ale i z doświadczeń praktyki na rzecz opracowywania oraz efektywnego wdrażania zintegrowanych strategii rewitalizacyjnych dla miast o różnej specyfice, problemach i potencjałach. Ważne, aby przynosiły one wymierne efekty dla tkanki miejskiej i faktycznie polepszały warunki i jakość życia jej mieszkańców.

W tabeli 2 w podziale na wiedzę teoretyczną i praktyczną, umiejętności oraz kompetencje studenta autorki zamieściły zestaw zaproponowanych przez siebie zagadnień, które powinny stanowić element kształcenia i kierunek rozwoju go-

Tabela 2. Wiedza, umiejętności i kompetencje absolwenta rekomendowane do rozwijania na kierunku gospodarka przestrzenna wychodzące naprzeciw potrzebom rewitalizacyjnym

Wiedza teoretyczna i praktyczna niezbędna dla rewitalizacji	Umiejętności	Kompetencje społeczne
<ul style="list-style-type: none"> • przestrzenny rozwój miast; • ekonomika miast; • zasady funkcjonowania samorządu terytorialnego i UE; • delimitacja obszarów zdegradowanych; • metody badań w gospodarce przestrzennej; • ochrona dziedzictwa kulturowego; • planowanie przestrzenne; • programowanie rewitalizacji; • gospodarowanie nieruchomościami; • partycypacja społeczna; • zintegrowane zarządzanie procesami rewitalizacji 	<ul style="list-style-type: none"> • potrafi przeprowadzić diagnozę i analizę problemów funkcjonalno-przestrzennych, społecznych, środowiskowych i gospodarczych w celu wskazania ich obszarów koncentracji; • potrafi wykorzystywać oprogramowanie GIS i CAD; • potrafi dokonać analizy SWOT obszaru rewitalizacji; • potrafi opracować koncepcję rewitalizacji obszaru zdegradowanego; • potrafi wskazać partnerów i interesariuszy procesu rewitalizacji; • potrafi koordynować działania mające na celu opracowanie, realizację, monitorowanie i ewaluację programu rewitalizacji 	<ul style="list-style-type: none"> • potrafi pracować zespołowo; • jest wrażliwy na problemy społeczne, wsluchuje się w potrzeby mieszkańców; • potrafi być obiektywny; • potrafi pracować samodzielnie, wyznaczać sobie priorytety i zadania oraz brać za nie odpowiedzialność; • potrafi myśleć i działać w sposób kreatywny; • rozumie potrzebę uczenia się przez całe życie oraz podnoszenia kwalifikacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie posteru E. Masierek, M. Siwirska pt. „Praktyczne kierunki kształcenia w ramach gospodarki przestrzennej związane z rewitalizacją miast”, przedstawionego w dniu 25.11.2016 r. podczas konferencji „Gospodarka przestrzenna – kluczowe problemy i koncepcje badawcze, wyzwania praktyki, profil i innowacyjność edukacji”.

spodarki przestrzennej mogący wychodzić naprzeciw praktycznym potrzebom rewitalizacyjnym.

Przydatny w praktyce rewitalizacyjnej absolwent powinien zatem:

- rozumieć pojęcie rewitalizacji i sens jej kompleksowości oraz integrowania działań w wymiarze przestrzennym, środowiskowym, gospodarczym i społecznym;
- znać uwarunkowania, mechanizmy funkcjonowania „organizmu miejskiego”, przyczyny jego degradacji oraz determinanty rozwoju;
- odnajdować miejsce rewitalizacji w polityce rozwoju lokalnego (ponadlokalnego), znać powiązanie rewitalizacji z regionalnymi, krajowymi i unijnymi dokumentami strategicznymi;
- mieć wiedzę i umiejętności do prawidłowego planowania, programowania oraz wdrażania i zarządzania procesami rewitalizacji;
- programować w sposób kreatywny, indywidualny dla miasta proces rewitalizacji;
- umieć delimitować obszary kryzysowe i diagnozować problemy tam występujące;
- rozumieć istotę idei partycypacji społecznej w procesach rewitalizacji, znać i umieć zastosować w praktyce metody aktywnego włączania mieszkańców i interesariuszy w procesy rewitalizacji;
- mieć świadomość zadań, charakteru pracy, koniecznych umiejętności osób pracujących w zespołach ds. rewitalizacji, zespołach projektowych oraz pożądanym kompetencjom koordynatora ds. rewitalizacji.

Jako potencjalnych pracodawców, z którymi warto ściśle współpracować oraz angażować ich zarówno do tworzenia, jak i realizacji programu nauczania w zakresie rewitalizacji, można wskazać chociażby: administrację samorządową i rządową; biura urbanistyczno-architektoniczne; firmy konsultingowe; organizacje pozarządowe; instytucje realizujące projekty rewitalizacyjne. Ważne, aby kształcenie miało wymiar jak najbardziej praktyczny, umożliwiała spotkania z praktykami oraz zapewniało celowane staże zawodowe.

Wybrane metody nauczania rewitalizacji

Ponieważ nie tylko to, czego uczymy, ale i w jaki sposób to robimy, ma ogromny wpływ na rezultaty przygotowania przydatnego do praktyki rewitalizacyjnej absolwenta, zagadnieniu temu poświęcono ostatni fragment artykułu.

W toku nauczania należy wykorzystywać różnorodne metody nauczania zarówno te tradycyjne, jak i nowoczesne, aby odpowiednio przygotować absolwenta do pracy zawodowej. Studenci powinni nabyć potrzebną wiedzę, a zarazem umiejętności niezbędne do jej wykorzystania w praktyce. Konieczne są również metody, które uczą poszukiwania informacji za pomocą dostępnych narzędzi. Szkurłat (2012) wyodrębniła trzy główne grupy metod kształcenia, tj.:

1. Asymilacji wiedzy – ta grupa sposobów charakteryzuje się podawaniem wiedzy przez nauczyciela, którą student powinien osiągnąć. W ramach tej metody

wyróżniono: wykład informacyjny – słowne przekazanie treści; wykład problemowy – wykładowca rozwiązuje jakiś problem, a słuchacze muszą nadążyć za jego tokiem rozumowania; wykład konserwatoryjny – oparty na rozmowie studentów z wykładowcą; tekst programowy – student systematycznie otrzymuje materiały do opanowania.

2. Aktywnego uczenia się – studenci uczą się samodzielnie poprzez rozwiązywanie problemów. Metoda ta dzieli się na dwie główne podgrupy:
  - ćwiczeniowo-praktyczna – na podstawie podanych materiałów źródłowych albo celów studenci indywidualnie lub w grupach mają za zadanie przygotowania pracy problemowej;
  - dyskusji – wymiana poglądów na dany temat, metodę tę można modyfikować poprzez wcielanie się studentów w wyznaczone role lub ich podział na grupę broniącą podanej tezy i negującą.
3. Eksponujące – ostatnią grupą są metody, za pomocą których student przedstawia wykonaną pracę.

Wymienione grupy metod odpowiadają za kształtowanie poszczególnych umiejętności i wszystkie są istotne w procesie kształcenia sylwetki absolwenta. Jednak na szczególną uwagę zasługują metody, dzięki którym studenci zostaną przygotowani do praktycznego wymiaru rewitalizacji poprzez samodzielne poszukiwanie i zdobywanie informacji.

Jedną z nich jest metoda projektu, polegająca na tym, że studenci indywidualnie lub w grupie mają zrealizować duże zadanie poznawcze lub praktyczne. Prowadzący podaje ogólny temat, natomiast studenci opracowują całą koncepcję pod nadzorem nauczyciela. Zadanie to wymaga samodzielnego zbierania, gromadzenia, przetwarzania i opracowywania informacji. Efektem końcowym jest dzieło, np. wystawa, publikacje, organizacja imprezy lub wycieczki, spaceru. Na ogół jest to metoda wieloetapowa, która zajmuje dużo czasu (Szukrlat 2012). W jej ramach studenci mogą wykonywać badania jakościowe w przestrzeni miejskiej oraz rozwijać umiejętność obserwacji i analizowania otoczenia.

Ważną umiejętnością jest pozyskiwanie materiałów źródłowych z zasobów internetowych. Do tego celu może zostać wykorzystana metoda WebQuestu. Opiera się ona na wykonywaniu zadań przez studentów w oparciu o informacje zawarte w sieci. W tym przypadku prowadzący musi napisać instrukcję składającą się z (Guzowska 2007, Szafraniec 2016):

- wprowadzenia – wyjaśnienie tematu, postawienie głównego problemu;
- zadania – określenie oczekiwań prowadzącego oraz narzędzi niezbędnych do wykonania zadania;
- procesu – polega na wyjaśnieniu poszczególnych kroków niezbędnych do realizacji zadania;
- źródeł – polecenie stron internetowych niezbędnych do wykonania zadania;
- ewaluacji – określenie, w jaki sposób prace będą oceniane;
- konkluzji – podsumowanie, jakie umiejętności i wiadomości zdobyli studenci.

Studenci przy wykorzystaniu tej metody uczą się przede wszystkim przetwarzania informacji, zatem zadana praca nie może polegać wyłącznie na odpowiadaniu na pytania. Student, aby wykonać zadanie powinien wcielić się w daną rolę

i wykazać się kreatywnym myśleniem oraz umiejętnością rozwiązywania problemów (Guzowska 2007, Szafraniec 2016).

Za pomocą dostosowania odpowiednich metod do poszczególnych zajęć studenci w toku studiów powinni nabyć niezbędną wiedzę, umiejętności i kompetencje, aby stać się w przyszłości specjalistami w dziedzinie rewitalizacji. Początkowo powinno się wykorzystywać metody, które podają wiedzę studentom. Następnie jej weryfikacja powinna następować w trakcie wykonywania konkretnych ćwiczeń, zadań terenowych, samodzielnych lub grupowych projektów. Konsekwentnie powinno się dążyć do zwiększania udziału metod, które wymagają samodzielnego uzyskiwania informacji oraz ich użycia w realizowanych pracach.

W nauczaniu rewitalizacji ważne jest, aby uruchomić aktywność i kreatywność studenta, wskazać mu wymiar praktyczny wykonywanych w trakcie studiów prac, jak najczęściej zderzać z „rzeczywistością” oraz stale uwrażliwiać na aspekty społeczne. Sprawdzoneymi przykładami wspólnej, efektywnej pracy ze studentami na rzecz rewitalizacji są np.:

- warsztaty na temat budowania koncepcji programowo-przestrzennych dla wybranych w mieście obszarów (fot. 1);
- prowadzenie badań terenowych (inwentaryzacji, waloryzacji przestrzeni, badań społecznych) we współpracy z praktyką;
- zajęcia lub możliwość spotkania i dyskusji z praktykami;
- wizyty studyjne wskazujące konkretne przykłady przedsięwzięć rewitalizacyjnych (fot. 2, 3);
- celowane staże zawodowe (z konkretnym programem, celem, którego efektem powinno być wykonanie konkretnego zadania praktycznego/projektu);
- podejmowanie tematów prac licencjackich, magisterskich, które rozwiązują problem praktyczny, odpowiadają na aktualne potrzeby miast;
- działalność w kole naukowym.

Korzyści takiego integrowania działań w zakresie nauczania z praktyką są obopólne. Miasta wzbogacają się, nie ponosząc specjalnych kosztów, o wartościowe opracowania (np. inwentaryzacje, koncepcje zagospodarowania) oraz badania społeczne, które mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych prac nad programem rewitalizacji, przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi czy zmianami w zagospodarowaniu przestrzeni. Mają także szansę wyjść poza pewne z góry ustalone ramy

Fot. 1. Wręczenie wyróżnień przez wiceprezydent Łodzi studentom Uniwersytetu Łódzkiego (gospodarki przestrzennej na Wydziale Nauk Geograficznych i Wydziale Zarządzania), Politechniki Łódzkiej i ASP za najciekawsze koncepcje programowo-przestrzenne dla zabytkowego osiedla Księży Młyn w Łodzi

Źródło: <http://www.uml.lodz.pl/miasto/aktualnosci/?news=20253&rok=2012-01> (dostęp: 29.01.2017).

Fot. 2–3. Wizyta studyjna w EC1 w Łodzi w ramach zajęć z zarządzania procesami rewitalizacji; autor: Edyta Masierek (2016)

i wysłuchać głosu świeżo spoglądających na przestrzeń, jeszcze „nieskażonych” praktyką i narzuconymi normami, młodych jej użytkowników. Studentom z kolei dużą satysfakcję przynosi praca, której konkretny efekt mogą zobaczyć i która ma wymiar praktyczny. Podnosi to ich kwalifikacje i samoocenę, ugruntowuje wiedzę, inspiruje do precyzowania kierunków ścieżki zawodowej. Dodatkowo absolwent otrzymuje potwierdzenie odbycia stażu, udziału w warsztatach czy ćwiczeniach terenowych, które może wykorzystać, starając się o pracę. Wielu pracodawców bowiem oprócz ukończonych studiów oczekuje wskazania przez absolwenta jego aktywności i udziału w praktycznych projektach.

Podsumowanie

Aktualne wyzwania stojące przed miastami, które podejmują się skomplikowanego procesu rewitalizacji, powinny stanowić jednocześnie impuls do zmian w aktualnych programach studiów kierunków „gospodarka przestrzenna”. Istnieje ogromne zapotrzebowanie na kształcenie wykwalifikowanej kadry, z jednej strony wrażliwej na problemy społeczne, środowiskowe oraz dziedzictwa kulturowego, z drugiej zaś realnie oceniającej potrzeby różnych grup interesariuszy, wykorzystującą potencjał przestrzeni i jej wymiar ekonomiczny. Rewitalizacja sama w sobie jest pojęciem niezwykle obszernym i interdyscyplinarnym, w dużej mierze jednak wprost związanym z gospodarką przestrzenną. Istotne jest zatem, aby programy tych kierunków wychodziły naprzeciw obecnym, wyraźnym potrzebom praktyki w tym zakresie. Szczególnie ważne wydaje się zatem kształcenie absolwentów, którzy będą dobrze znali uwarunkowania rewitalizacji i jej specyfikę, umieli ją prawidłowo zaprogramować, aktywnie włączając przy tym społeczność lokalną. Powinni także być przydatni w fazie wdrożeniowej i zarządczej oraz w realizacji konkretnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

W celu prawidłowego przygotowania absolwentów do oczekiwań rynku pracy wskazane jest podejmowanie jak najszerszej, stałej współpracy z praktyką w realizacji programu nauczania oraz wspólne wypracowywanie zakresu zadań, prac

do wykonania przez studentów. Dzięki temu połączeniu miasta mogą kreować przemiany przestrzenne, społeczne, gospodarcze i środowiskowe przy udziale młodych ludzi. Z drugiej zaś strony studenci uczestniczący faktycznie w projektach na rzecz praktyki są lepiej zmotywowani do działania, chętniej przejawiają aktywność oraz mogą lepiej zobaczyć efekt swojej pracy. Dodatkowo pozwala im to na zdobywanie cennych doświadczeń, zderzanie teorii z praktyką, podnoszenie kwalifikacji oraz wskazywanie preferowanych ścieżek rozwoju zawodowego.

Literatura

Artykuł w czasopiśmie

- Guzowska N. 2007. WebQuest i jego zastosowanie w nauczaniu. *Meritum* 4(7): 80–84 (http://meritum.mscdn.pl/meritum/moduly/egzempl/7/7_80_abc.pdf; dostęp: 20.01.2016).
- Masierek E. 2013. Nieudane próby tworzenia w Polsce podstaw prawnych dotyczących rewitalizacji. *Samorząd Terytorialny* 1–2: 41–59.
- Moterski F. 2010. Idea partnerstwa w procesie rewitalizacji dziedzictwa przemysłowego. *Acta Universitatis Lodzianensis* 243: 125–146.
- Szafraniec M., Innowacyjne metody kształcenia. Referat na cykl konferencji w projekcie Belfer (http://www.womkat.edu.pl/files/standaryzacja/Materialydydaktyczne/Innowacyjne_metody_ksztalcenia_MSZ_referat.pdf; dostęp: 15.11.2016).
- Szkurlat E. 2012. Metody kształcenia geograficznego. *Prace Komisji Edukacji Geograficznej*, 2: 135–150.

Rozdział w pracy zbiorowej

- Lorens P. 2007. Znaczenie procesów rewitalizacyjnych we współczesnym rozwoju polskich miast. [W:] P. Lorens (red.), *Rewitalizacja polskich miast. Pierwsze doświadczenia*; Biblioteka Urbanisty 10.
- Lorens P. 2009. Pojęcia podstawowe. [W:] P. Lorens, J. Martyniuk-Pęczak (red.), *Wybrane zagadnienia rewitalizacji miast*. Urbanista, Gdańsk.
- Skalski K. 2006. Programy rewitalizacji w Polsce. Bilans, analiza porównawcza, perspektywy. [W:] *Projekty i programy rewitalizacji w latach 2000–2006. Studium przypadków*. Stowarzyszenie Forum Rewitalizacji, Kraków, s. 9–36.
- Wojnarowska A. 2011a. Definicje pojęć podstawowych. [W:] S. Kozłowski, A. Wojnarowska (red.), *Rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich. Zagadnienia teoretyczne*. Uniwersytet Łódzki, Łódź.
- Wojnarowska A. 2011b. Prawne uwarunkowania rewitalizacji w Polsce. [W:] S. Kozłowski, A. Wojnarowska (red.), *Rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich. Zagadnienia teoretyczne*. Uniwersytet Łódzki, Łódź.

Publikacja książkowa

- Kaczmarek S. 2001. *Rewitalizacja terenów przemysłowych. Nowy wymiar w rozwoju miast*. Uniwersytet Łódzki, Łódź.
- Krajowa Polityka Miejska 2023. 2015. Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa.
- Markowski T. 2003. *Zarządzanie rozwojem miast*. Wyd. PWN, Warszawa.
- Podręcznik rewitalizacji. Zasady, procedury i metody działania współczesnych procesów rewitalizacji. 2003. Warszawa (http://historiasztuki.uni.wroc.pl/sklad/azk/podrecznik_rewitalizacji.pdf; dostęp: 10.01.2017).
- Siemiński W., Topczewska T. 2009. *Rewitalizacja miast w Polsce przy wsparciu funduszami UE w latach 2004–2008*. Wyd. Difin, Warszawa.
- Stangel M. 2009. *Odnowa miast w społeczeństwie informacyjnym. Technologie informacyjne i komunikacyjne w procesach rewitalizacji*. Wyd. Politechniki Śląskiej, Gliwice.

Dokumenty źródłowe

- Ustawa o rewitalizacji – praktyczny komentarz. 2016 (<https://mib.gov.pl/files/0/1796888/Ustawa-orewitalizacjipraktycznykomentarz.pdf>; dostęp: 10.12.2016).
- Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r. (Dz.U. 2015 poz. nr 1777) (<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20150001777>; dostęp: 18.10.2016).
- Wojnarowska A. 2011a. Definicje pojęć podstawowych. [W:] S. Kozłowski, A. Wojnarowska (red.), *Rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich. Zagadnienia teoretyczne*. Uniwersytet Łódzki, Łódź.
- www.uml.lodz.pl
- Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020 z dnia 2 sierpnia 2016, Ministerstwo Rozwoju, Warszawa (<https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/ofunduszach/dokumenty/wytyczne-w-zakresie-rewitalizacji-w-programach-operacyjnych-na-lata-2014-2020/>; dostęp: 18.10.2016).
- Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020 z dnia 2 sierpnia 2016, Ministerstwo Rozwoju, Warszawa (<https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/ofunduszach/dokumenty/wytyczne-w-zakresie-rewitalizacji-w-programach-operacyjnych-na-lata-2014-2020/>; dostęp: 18.10.2016).

Revitalisation as a practical education profile within the spatial economy study program

Abstract: For years the revitalisation processes in Polish cities have constituted a huge challenge in following phases: primary, planning and implementation. A lot of local governments have got difficulties in effectively managing this processes. The development directions of revitalisation in Poland was pointed at the existing strategic document e.g. *Krajowa Polityka Miejska* and The Revitalisation Act. Therefore it is very important to prepare staff qualified in that matter. On one hand the personnel should understand urban issues, roles of spatial economy and problems connected with city degradation, on the other hand they should know legal, institutional, organisational and financial conditions of revitalisation and be conscious of the social aspect. The future staff should understand the idea of social participation in co-management of areas and they should know the methods and tools of effective implementation so they will be able to cooperate with inhabitants in development and the realisation of various projects.

The article's main goal is to draw attention to the potential and the necessities resulting from the implementation of revitalisation as an up-to-date part of education in special economy studies. The authors attempt to delineate a spatial economy graduate profile useful in the practice of revitalisation and to indicate the range of knowledge and skills the alumni should possess and also what teaching methods should be chosen.

Key words: revitalisation, spatial economy, revitalisation programme, teaching methods